

Türkiye Nereye – 17 Aralık 2004 AB-Zirvesi Kararı Ardından

Semih İdiz

Aslında Horst ve Ferai genel çerçeveyi çizdiler. Yani, onların söylediklerini çok fazla tekrarlamak istemiyorum. Belki soyut yaklaşmakta yarar var. Özellikle 17 Aralık sürecinden sonra cereyan eden hadiseler itibariyle. Her şeyden önce Wulf ile hemfikir değilim, çünkü 17 Aralık'ta alınan sonuç Türkiye'de herkes tarafından büyük bir bayram olarak ilan edilmedi. Hükümet elbette ki bunu böyle göstermeye çalıştı. Muhalefet tam aksini, "yok bu bir zafer değil, hatta bir yenilgidir" demeye çalıştı. Fakat gerçek bu ikisinin ortasında bir yerde.

Bu gerçeğin özünde bence yatan temel husus ise şu ki, iki taraf da aralarındaki angajmanı 17 Aralık'ta koparamadılar. Üstelik dışarıdan gelen baskılara rağmen. Bu çerçevede bence Chirac'ın söylediği bir laf önemli. Çünkü o boyuttan bakıldığında 40 yıllık bir stratejik-ekonomik ilişki ortaya çıkıyor. Kendisi bir eleştiri karşısında, "40 yıldır hiçbir Fransız liderinin yapmadığını benden bekleyemezsiniz" demişti. Yani, bugüne kadar Avrupa'daki hiçbir lider Türkiye'ye net bir hayır deme cesaretini gösteremedi. Bunun tabii ki çeşitli ekonomik, politik ve stratejik nedenleri var.

Buna rağmen 17 Aralık'tan sonra ortaya çıkan görüntüye baktığımızda bu konulara daha eleştirel bir açıdan bakma safhasının ortaya çıktığını görüyoruz. Avrupa'daki negatif yansımaları zaten biliyoruz ve bunun Avrupa'da yayılmış olan popülizm dalgasının bir ürünü olduğunu da net bir şekilde görüyoruz. Onun için bu konuya fazla girmeye lüzum yok.

Ama Türkiye'de ne oluyor? Belki özellikle Alman gazeteciler açısından ilginç olan budur. Türkiye'de Ferai'nin de gayet güzel anlattığı gibi "üstümüze, üstümüze geliyorlar" şeklinde bir algılama çıktı ortaya. "Ağzımızla kuş tutsak, bunlar gene de bir yerden, bir şekilde bir bahane çıkaracaklar" şeklinde bir algılama çıktı ortaya ve bu algılama giderek büyüyor. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki Öcalan davasının sonucu aslında gayet net olarak biliniyordu. Hatta iki yıl önceden biliniyordu ne olacağı. Ama sanki bazı kesimler ve maalesef özellikle muhalefetimiz, yani "sosyal demokrat" kisvesi altında olan muhalefetimiz, burada yatıştırıcı olacağına tam aksine, o da Avrupa'daki Sarkozy gibi popülizme yatarak, eline almış küreği, ortalığı alevlendirmeye çalışıyor. Bunun sonucunda karşılıklı algılamalardaki sivri uçlar giderek daha da sivrileşiyor.

Şu anda, Türkiye'de Wulf Schönbohm'un da başta işaret ettiği gibi, "Metal Fırtına" gibi deli zırvalar, sayesinde sadece bir anti-Amerikanizm değil, bir anti-batı kavramı ortaya çıkmaya başladı. Aslında bu da Türkiye için yeni bir şey değil. Çünkü, belki de tarihinin bir fonksiyonu olarak, Türkiye'deki temel algılama, Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı yüzünden değil, Batıya rağmen ortaya çıkan bir olgu olduğu, bu anlamda kendisini sürekli olarak Batıya karşı koruma gerektiği şeklindedir.

Tabi, 80 yıl sonra, cumhuriyetin geldiği bu güçlü aşamada, bunun tamamen gereksiz bir kaygı olduğunu söyleyenler çok. Buna rağmen Türkiye'deki mevcut algılama Batı'dan Türkiye'ye dönük pozitif olarak gelecek bir şey olmadığı şeklidir.

Örneğin, "işte, bakın Kıbrıs'ta bize söz verdiler, hiçbir sözü tutmadılar" diyor. Bu arada başka düzeylerde de hayal kırıklığı yaşanıyor. Örneğin Türkiye'de oldukça ciddi bir başörtüsü sorunu var. Demokratik ilkeler içinde nasıl çözümleneceği, yoksa Jakoben bir laiklik anlayışı içinde mi çözüleceği henüz belli değil. Türkiye'de birçok kişi, Avrupa'daki özgürlüklerle birlikte, ki düşünce özgürlüğünün yanında bir de dini özgürlük diye bir kavram var, bununla birlikte Türkiye'deki bu Jakoben laikliğin bir anlamda kırılacağını ve böylece yukarıdan empoze edilmemiş olan bir laiklik anlayışının ortaya çıkacağını düşünerek hareket ettiler.

Fakat sonra baktılar ki Avrupa da bu konuda onların beklentilerini hüsrana uğratmaya başladı. İşte Fransa'da başlayan akım, ki bu Almanya'da kısmen eyalet bazında görülüyor. O kesimin beklentileri artık yavaş yavaş karşılanamaz noktasına geldiği için bunların Avrupa'ya dönük heveslerinin azaldığını tahmin etmek güç değil şu aşamada.

Benzeri şekilde, Türkiye halen milliyetçi bir ülke çünkü milliyetçiliğin ismi Avrupa'da olduğu gibi bu ülkede, en azından cumhuriyet döneminde, kötüye çıkmış bir olgu değil. Onun için halen sarılan ve kimliğimizin önemli bir parçası olan bir olgu bu. Anadolu'ya gittiğinizde, milliyetçiliğe meyilli, dine meyilli geniş kitlelerin olduğunu görüyorsunuz. Bu kitleler şu anda Avrupa'yı illa da istenilen, arzulan bir olgu olarak artık görmüyorlar. Ben bugün Milliyet'te çıkan yazımda buna "Hırvat sendromu" dedim. Çünkü Hırvatistan'da yapılan son kamu yoklamalarına göre, Ante Gotovina hadisesinden dolayı nüfusunun yarısından fazlası şu anda Avrupa Birliği'ni istemiyor.

Peki, Türkiye'de de böyle bir şey olabilir mi? Elbette olabilir. Çünkü bu "Üstümüze üstümüze geliniyor. Herkes Türkiye'ye karşı." şeklindeki algılama artıyor. Tabii, aramızda bulunan sosyolog Nilüfer Narlı bunu çok güzel bir şekilde izah edebilir bize. Hem de benden çok daha iyi bir şekilde.

Fakat bu sorunu çözmiyor. AB'ye dönük heves azalıyorsa o zaman ne olacak? Yani Türkiye kendisine nasıl bir gelecek oluşturabilir? Diyelim ki biz de bu Hırvat sendromuna kendimizi kaptırıp, "lanet olsun, alın başınıza çalın AB'nizi" deme noktasına gelirsek ne olur. Zaten Dışişleri Bakanımız da geçenlerde, Milliyet'e verdiği bir demeçte, "öyle üstümüze geliyorlar ki, insanın içinden zaman zaman topuna Allah belanızı versin demek geliyor" dedi.

Şimdi bu algılama Türkiye'de artacak olursa, o zaman farklı bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Yani bir "dezangajman" ortamına girmiş bulunuyoruz. Avrupa açısından bu ne ifade eder? O başka bir tartışma ki bu "dezangajman" gerçekleşirse, bunun Avrupa için de önemli sonuçlarının olacağına inanıyorum. Fakat böyle bir "dezangajman" çerçevesinde Türkiye nereye gidebilir? Biz bunu Türkiye olarak çok çok iyi düşünmek zorundayız. Çünkü, burada çizilmiş olan bir

rota var. Bu sadece 1923'te ortaya çıkmış olan bir rota değil, 150 yıllık bir rota ve sadece yukarıdan gelmiş enerjile ve dinamiklerle çizilmiş bir rota değil. Toplumun kendi dinamikleriyle ortaya çıkmış olan bir rota.

Demek istediğim şu: Türkiye – Avrupa Birliği ve Batıdan bir dezangajmana gidiyorsa, o zaman nereye gitmek istediğini ve ne yapmak istediğini de çok net bir şekilde ortaya koyması lazım. Örneğin, Türkiye'nin bir "tarafsızlık" geleneği yok. Türkiye bugün bir Endonezya değil, Mısır değil, Hindistan değil. Kaldı ki, onların tarafsızlık yaklaşımları bile değişmiş durumda. O zaman alternatif olarak ne yaratılabilir? Türkiye'deki fantezi düşüncelerden birisi de bence orada koskoca bir Türk dünyasının, orada koskoca bir Müslüman dünyasının Türkiye'yi beklemekte olduğu fantezsidir.

Bugünlerde Kazakistan'ı, Kırgızistan'ı veya Ortadoğu'yu ziyaret edenler, Ortadoğu'daki yazılıp çizilenleri izleyenler, bunun gerçekten de öyle olmadığını, Türkiye'nin Batı ile sorun yaratan tarihi bagajının aynı şekilde Doğu ile de sorunlar yarattığını göreceklerdir. O zaman daha ilginç bir durum ortaya çıkacaktır. Türkiye o zaman nedir? Türkiye şahsına münhasır, içinden gelen dinamiklerle, ilerleyen bir ülke mi olacak? Batı cenahında mı olacak? Bugüne kadar dahil olmadığı Doğu cenahına yakınlaşmak için farklı şeyler mi yapacak? Bütün bunlar önümüze gelecek.

Şu da görülüyor ki, başta dediğim gibi, 17 Aralık'tan bu yana görebildiğimiz kadarıyla gerçek şu ki, teknik olarak taraflar bu 40 yıllık angajmandan net bir şekilde vazgeçemiyorlar. Yaptıkları açıklamalara çekince falan koymalarına rağmen bu angajmanın bir vazgeçilmezliği olduğu kendiliğinden ortaya çıkıyor. Taraflar, şu anda karşılıklı popülist girdaplar içinde ilerliyor. Bunun Fransız referandumu ortamında daha da artacağı tahmin edilebilir. Fransız referandumundan "hayır" çıkarsa, bunun Türkiye için kötü olacağı söyleniyor. Böyle bir şey sürekli tekrarlanıyor, ama ben bunu anlamakta zorlanıyorum. Çünkü Fransızlar "hayır" derse, Türkiye için değil, Avrupa Birliği için kötü olacak. O zaman Türkiye'nin daha henüz üyesi olmadığı Avrupa Birliği ondan sonra ne şekil alacak? O şekli Türkiye isteyecek mi, istemeyecek mi? Kaldı ki "hayır" denen bir Avrupa'da, sağın yükselişe geçtiği bir Avrupa'da, içe dönük bir Avrupa'da Türkiye'nin zaten ne işi olabilir ki? Bunun gibi bir dizi soru çıkacaktır ortaya.

Son söz olarak şu söylenebilir. AB ile ilişkilerde önemli olan şey müzakere sürecinin kendisidir. Çünkü görüyoruz ki, bu süreç hakikaten işe yarıyor, reformu katalize ediyor. Evet, 17 Aralık'tan sonra bir yavaşlama görüldü. Bunu kasıtlı bir yavaşlamadan ziyade bir sindirim sorunu olarak görüyorum. Çünkü Türkiye gerçekten muhafazakar bir ülke. Örneğin Güneydoğu'da çok kanlı bir dönemden çıkmış olan bir ülke. Bazı şeyleri hazmedebilmesi için zamana ihtiyacı olan bir ülke.

Erdoğan hükümetinin muazzam reformist adımlar attığı bir gerçekse de, bu hükümetin temelde bir muhafazakar hükümet olduğu unutulmamalı. Tabanının

muhafazakar maneviyatçı ve milliyetçi olduğu unutulmamalı. Bir yavaşlama varsa, bence bu hazımsızlık sorunundan kaynaklanan bir yavaşlama.

Şu anda Avrupa ve Türkiye'nin karşı karşıya buldukları durum, en azından entelektüel düzeyde, belki şöyle tanımlanabilir: Avrupa, Türkiye'nin AB üyeliğinin kendisi açısından sanıldığı kadar kötü olmayacağını keşfetme aşamasındayken, Türkiye de galiba, yavaş yavaş, AB üyeliğinin kendisi için sanıldığı kadar muazzam bir şey olmayabileceğini keşfetme noktasına gelmiş bulunuyor.